

I

**ТРЯНДА
НА АВТОСТРАДІ**

1

Хрипкуватий бас вкотився у сон і розколошкав, розметав його, як буревій суху соломку. Левко здригнувся, інстинктивно засунув руку під подушку, затис у ній рукоятку «Форта» і зірвався з дерев'яного лежачка. Тривога застугоніла у скронях, блискавично розтеклася судинами, загострила всі відчуття. Сторожко прислухався. Знадвору до веранди просочувався дим. Горіло, схоже, далеко, бо ніздрі ледь уловлювали гіркуватий запах. А басовитий розкотистий звук то сильнішав, то слабшав, то піднімався, то опускався, ніби десь один за одним відлунювали вибухи. Що це? Гармата? Міни? Снаряди? Чи, може, літак, бо гуркоче таки угорі?

Ледве вгамував дрож, що прокотилася тілом, роззирнувся у темряві, намацав поглядом обрис літрового слоїка з абрикосовим компотом на тумбочці, полегшено зітхнув і лівою долонею дав сам собі добрячого запотиличника: «Спиш ти, Лево, як заєць під кущем. А як спиться, так і сниться... Звідки тут узятися гарматі чи снарядам? Та й хто б це пропустив ворожий бомбардувальник на мирну територію?»

Обережно відсунув фланелеву фіранку на квадратній шибці веранди. На темному склі відразу ж істерично задзижчала розбуджена пара мух, у повітря загрозливо здійнялася розтривожена оса, що заночувала біля надкушеної Славчиком папірвки і тепер, вочевидь, збиралася

стояти на смерть за свій солодкий трофей. А протяжний звук, що розбудив Левка, вже віддалявся, затихав — десь там, угорі, над волоським горіхом, що однією половиною широкої крони накрив невеличке подвір'я, а другою — цю прибудовану до старенької хати-«врем'янки» дерев'яну веранду з вузьким лежаком, на якому і літував Левко. Здалося, то чиєсь сердите старече буркотіння луною покотилося попід небесами. Ось воно стишилось, трохи подобришало і зрештою навропростець понад садом мирно пошамкотіло собі за обрій.

«Береться на грозу», — подумав Левко, позіхаючи і знову вмоштуючись на подушці. Воно б і добре, щоб нарешті задощило. Але то ще бабця надвоє ворожила. За останній тиждень злива вже двічі накривала навколишні села, у деяких навіть городину градом побила, підвали позаливала, дахи подірвала, а розпечене місто обминала, наче воно зачароване. Ось і тепер: десь поблискує, погримує, лякає та спати заважає, проте хмар як не було вдень, так і тепер немає, он навіть місяць просовує крізь горіхову крону свого цікавого жовтого писка, якого нічим прикрити.

Задрімати вже не вдалося. Сон пропав, наче його отой піднебесний буркотун украв, у торбу вкинув та й покотив за собою невідь-куди. Дразливий запах диму ставав усе відчутнішим, їдкішим. Левко підвівся, одягнув штани, намацав пальцями ніг пляжні в'єтнамки і вийшов у двір. Намірився вибратися з-під лапатої горіхової тіні. І саме тієї миті не на небі, а вже на землі, десь за садком, знову голосно гримнуло. Вибух не дуже потужний, але це таки вибух — він не міг помилитися. Хвилина тиші і раптом — ніби сама ніч схарапудилася, залементувала, пронизливо і безладно забомкала. За мить те панічне бомкання перейшло у ритмічні удари. Хтось щосили, з рівними короткими інтервалами, гатив і гатив залізним бомкалом об латунну грушу дзвона.

Левко інстинктивно впав на землю, перекотився через плече й усім тілом притиснувся до надщербленої бруківки підвір'я. Дзвін ще трохи побомкав і почав стихати, ніби також віддалявся. Здавалося, що ніч вихоплювала з наелектризованого повітря загублені ним звуки, хутко загортала їх у клапті густого туману, що поповзком стелився по землі, й похапцем ховала — у травах, на грядках городини, під кущами і деревами, що непорушно бовваніли в імлі, як древні кам'яні статуї.

Сіра завіса, що ледь прикривала білі підколінки яблунь (Марійка намалювала їх вапном ще напровесні), почала підійматися вище і вище. А за нею, десь далеко за садком, затанцювали червоні язички полум'я. Вони підскачили мало не до неба, проте хутко опустилися, заховалися, здавалося, навіть пригасли. І тільки дим не зникав — сотався догори, стелився над землею, змішувався з туманом. Та їдуча суміш уперто повзла до міста. Ось уже й зависла над підвір'ям, на якому, як розтривожений боцюн, стояв Левко — худорлявий, цибатий, засмаглий, з розкуйовдженим чорним чубом, у камуфляжних штанях і гумових капцях-в'єтнамках.

«Це ж треба, — подумав, — вогонь раптово шуганув і хутко опустився, а диму від нього стільки, ніби справжня хімічна атака розпочалася. І цей вибух... Він таки був!»

Левко повернувся до веранди, похапцем одягнув і заправив у штани футболку, кинув під неї фортівського малюка-дев'ятку (про всяк випадок!) і вибіг на стежку, що через садок вела до вузьких смужок городів, розміщених відразу за дорогою, далі виводила до пустирища, а тоді вже до пагорба, прозваного в народі Панською горою. На пагорбі, над обмілілим, зарослим татарським зіллям та очеретом ставком, ще донедавна височів головний будинок колишнього маєтку. Пустирище — чималий шмат нейтральної території між передмістям, де Левко

вже другий рік поспіль винаймав допотопну дерев'яну «врем'янку», і селом, яке вперто наближалось до міста.

Горіло десь там, і Левко здогадувався, що саме. А коли здогад перейшов у впевненість, аж застогнав. Ця пожежа злякала його не менше, ніж колись перший вибух замаскованої біля бузинового куща міни — тоді він пройшов усього-на-всього за якихось пів метра від неї і не зачепив, не наступив, ніби хтось узяв його за руку і провів повз ту смертельну пастку. Його провів, а хлопця, який ішов за кілька метрів за ним, — ні. Левко навіть імені його не знав, але цей спогад не раз хапав його за серце, особливо в перші місяці. Якби він тоді ступив на пів метра лівіше... Якби... Той хлопець залишився б живим, вони просто помінялися б ролями, точніше — життями.

Під гумовими підощвами в'єтнамок гидко чвакнуло, голі пальці ввійшли у щось пухнасте й липке. Левко послизнувся і з розгону ледь не розтягнувся на стежці. Присвітив ліхтариком: посеред калюжі густої темної крові — великий обезголовлений припутень із розпростертими сірими крильми. Голівка, відрубана якраз по білому шийному «комірцеві», яким означені ці птахи, лежить окремо, й осклянілі застигли очі дивляться просто на нього. Просто на нього... Чи *у* нього?..

Господи! Знову... Знову голуб... І знову це видиво, яке він ніяк не може вирвати, витравити зі своєї пам'яті. Хоче — і не може. Намагається, а воно не зникає.

...Він сидів на невеличкому, майже крихітному виступі, на с'як-так видряпаному каскою посеред сланцевої тверді дашку, майже під верхівкою двохсотметрового чорного конуса. Від похилої поверхні терикону йшов нестерпний запах пересмаженої на сонці відпрацьованої породи і людських випорожнень. Ніде заховатися ні від сонця, ні від куль. Четвертий день без крихти в роті і вже другий без води. І раптом — голуб... Дурненький, наївний, довірли-

вий сірий припутень з білим, як у чемної школярки, «комірцем» на шиї... Чого він прилетів у це пекло? Чого підійшов так близько? Хто його послав? Навіщо? Щоб обміняти вільне пташине життя на життя вмираючого від голоду і спраги напівпритомного хлопця?

— Гулі-гулі, дурненький... Гулі-гулі, сіренький...

Крові було мало, зовсім-зовсім мало. Може, зо дві чи три ложки. Не більше. Чи йому так здалося? Вона не могла вгамувати спрагу, що мучила Левка ще з учорашнього дня. Але впала на пересохлий, отерплий і розпухлий язик, як цілюща роса, і змусила ожити, зарухатися у жилах кров людську.

Якби не припутень... Якби не його краплі крові...

Гулі-гулі, дурненький... Гулі-гулі, сіренький... Гулі-гулі, янголе-спасителю...

Левко раптом знову відчув у роті той солодкувато-нудотний присмак. Замлоїло, спазмувало шлунок, до горла підступив щойно випитий абрикосовий компот. Світ хитнувся, і стежка з червоною калюжею (але ж це неможливо, щоб стільки крові з одного птаха!) почала горбатитися, перевертатися, ніби хотіла скинути Левка із себе, як норовливий дикий скакун невинного вершника. Ухопився за щось високе і шорстке. В долоні вп'ялися дрібні колючки. На спину закапотіли холодні краплі, аж дрижаки пробіглися від маківки до п'ят.

«Звідки? — майнуло в голові. — Дощу ж немає». Здригнувся, підвів погляд — над ним нахилився сонях на міцному і прямому, як жердина, стеблі. Розтривожений спочатку громом і вибухом, а потім поштовхом людського тіла, стояв з опущеним великим жовтим диском і скрапував росу — не знав, мабуть, у який бік повертатися, де намацати кружальце сонця, що вже скоро має пробитися до землі крізь цей безпросвітний сивий смог, але поки що ховається за темним обрієм.

За соняхом з'явилася кремезна постать у військово-му плямистому однострої. Виструнчилася й завмерла. Стояла й ані руш. Стояла й дивилася на Левка. Стояла і вперто чогось чекала. Обличчя не видно, та Левко добре знає, хто це.

— Діду, і ви тут?

— Як бачиш.

— Чуєте, як дзвін бамкає? Горить. Тож мушу бігти...

— Там уже нічого гасити, Лево. Вибухнуло, спалахнуло — і нема. А ти зробив те, про що я тебе просив?

— Роблю... Роблю, що можу!

— Небагато ж ти зміг.

— Тут не все так просто...

— А там було простіше?

— Послухайте...

Він ступив крок уперед, простягнув руку, хотів торкнутися Дідового плеча. Постать не зрушила з місця, тільки хитнулася, загойдалася, видовжилася, якимось непевно змахнула руками й раптом стала ще одним соняхом з двома розпростертими пообіч шорсткими листками. Від нього відділився чи то згусток туману, чи клубок сивої пари, що піднявся над землею й повільно-повільно поплив між деревами, аж поки не зник, не розчинився у повітрі.

— Діду, — тихо покликав Левко. — Діду, ви куди? Послухайте... Мені треба поговорити з вами. Дуже-дуже треба!

Тихо. Тільки роса — кап-кап з висоти соняшникового зросту на лапаний подорожник.

— Діду-у-у!

Левкові вже нічого приховувати свій голос. Закричав так, аж на веранді шибки задзеленчали. Але почути його — нікому. І від того з'явився страх, дикий, пронизливий і липкий, як ота темна голубина кров під ногами. Страх спазмує гортань, паралізує тіло і переходить у розпач.

— Діду-у-у! Ви де?!

— Де-е-е?.. Де-е-е?.. — передражнив хтось у саду.

Блискавка спалахує у голові, на мить розсуває й проганяє туман, що пробрався вже було й у неї, висвітлює ще одну картинку, закарбовану в мозку. Левко знає, де Дід. Добре знає. Але щось змушує його знову і знову гукати, кликати, кричати, надривати голос і серце, що вже не вміщається у грудях й ось-ось може вирватися з них.

— Діду-у-у!

— У-у-у... У-у-у... У-у-у... — відлунує сонях і знову бризкає на хлопця холодними краплями впереміш із жовтим пилком.

Левко підхопився й побіг за дзвоном, що вже відкотився й ледь-ледь пробивався крізь імлісту стіну, але ритмічно бомкав і бомкав у його голові. А може, його й не було ніде, крім Левкової голови? Може, лише у ній одній він і озивався, як це вже було не раз? Хтозна. Запитати б когось, та нікого поруч нема. Нікого!

* * *

Ну ось і «нейтральна» територія пустирища. Ось і плеската Панська гора, точніше, гірка над ставком. Розвалені вщент стіни, розкидана від вибуху цегла — і нова, недавно покладена, і давня-прадавня, що простояла тут понад століття, навіть світову війну пережила, а тепер... Обвуглені крокви чорніють аж на поверхні затягнутої жабуринням водойми. Не дивно, що вогонь так хутко опустився до землі: будинок тільки-но збиралися накрити, тож даху ще не було, цегла не горить, а голі соснові крокви, висушені літнім сонцем, спалахнули, як солома, й нема.

Ген від села до зруйнованої будівлі біжать кілька чоловіків. Їхні силуети у місячній підсвітці нагадують чорних граків, які незграбно розмахують крильми. Ймовірно, людей обходить не так будинок, як вогонь навколо

нього. Дім уже не врятувати, не поставити на місце, та й, відверто кажучи, не дуже він селян цікавив. А от палаюча суха трава з кущиками деревію, дикої ружі та пижма — то реальна загроза. Зарості голосно тріщать, жалісливо попискують, ніби червона пащека вогняного звіра пережовує їх могутніми зубами. Пережовує, а обвуглені залишки випльовує позад себе. Полум'я невисоке, та воно колом поширюється від епіцентру, сповзає з пагорба донизу, і якщо його не зупинити, вогонь дістанеться до пшеничного поля, а від нього рукою подати до сільських садиб. Тож і поспішають налякані вибухом і вогнем люди, тримаючи поперед себе хто лопату, хто відро, а хто звичайну намочену у воді галузяну мітлу. Над задимленим пустирищем — кілька дрібних пташок, що так необачно (вочевидь, за прадавньою звичкою та генетичною пам'яттю) звили собі тут гнізда.

Траву люди загасять. А на будові вже й справді нічого рятувати. Левко впав на коліна й обхопив руками голову.

— Господи! За що?

Просто перед ним почувся жалібний писк. Троє голупузих пуцьвірінків тулилися одне до одного, ворушили неопіреними крильцями і широко відкривали дзьобики. Не розуміли, мабуть, чому це їхня мати так несподівано покинула їх. А вона розпачливо літала над рухливою округлою лінією вогню, що наближалася впритул до гнізда, ніби хотіла зупинити її, загасити крильми, не підпустити до своїх дітей.

Левко обережно взяв гніздо з пташенятами в долоні, підняв над головою, щоб його побачила пташка (здається, луговий щеврик), і поніс назад, на безпечнішу територію. Чи зрозуміє мама-пташина, чи знайде і прийме своїх дітей на новому місці? Колись бабця Уляна казала, що пташки покидають свої гнізда, навіть назавжди відмовляються від них, якщо дізнаються, що люди брали до

своїх рук їхні яйця або пташенят. Але чи правда це? Мабуть, старенька таким чином хотіла приструнити, зупинити малих шибеників, яких чогось як магнітом тягло до пташиних кубелець, вимощених на деревах, у лозняку та просто посеред трави. Як ще мала віднадити їх від втручання у пташине життя?

А вони ж, хоч і халамидники, і неслухи шалапутні, і боски непосидючі, і безтолоч голопуза, але ж не гаспиди безсердечні — шкодували пташенят, не хотіли, щоб ті загинули через їхню надмірну цікавість, і щиро вірили бабусі. Тож лише на відстані, з-за куща верболозу чи з високих заростів трави спостерігали за тим, як пташка висиджує пташенят, а потім годує своє ненаситне потомство. Святий бабусин обман! Обман в ім'я спасіння пташиних душ! Не може мати просто так узяти й покинути своїх дітей лише тому, що він, Левко, переніс їх на безпечніше місце. Зрештою, це вже її справа, тієї пташки, що метається он над палаючою травою. Хай вирішує.

Нагнувся, щоб покласти тепле кубельце з пташенятами під ліщиною, на купині, оточеній калабанею. Але куш раптом зник, замість нього розверзлася безодня. Вона потягла Левка в свої чорні глибини, як водяний крутіж легеньку тріску.

— Шо, птічку жалко? Ти диви, який сердобольний, блін! Ось зараз ми тобі крильця обсмалимо, щоб не дуже тріпотів ними. І побачимо, чи тебе хтось пожаліє. Якщо вообщє знайде... *«И никто не узнает, где могила моя»...*

Це було останнє, що почув Левко, провалюючись кудись мимо пташиного гнізда. Хрипливатий голос, як іржавий цвях, через потилицю ввійшов у мозок, болісно колупнув його і затих.

До тям Левка привів власний кашель, що аж роздирав груди. Його, вочевидь, спровокував їдкий дим — він подразнював горло й аж вивертав бронхи. Було нестерпно

холодно. Левкові здалося, що він лежить на крижині — як спіймана рибалкою і викинута на твердь риба. Задубілою рукою дістав із кишені мобілку, ввімкнув ліхтарик. Крижиною виявилася кам'яна долівка. Стіна, покрита бурим мохом, — також кам'яна. Десь високо над головою — аркоподібне склепіння, а в ньому, метрів за три, — сіруватий квадратик світла. Що це — справді вихід із підземелля чи марево, міраж?

Що б воно не було, треба йти до нього. Підвівся і пішов. Перечепився босими ногами через якусь залізяку, збив пальця й аж засичав від болю. Виявилось — то розкладна драбина, кинута під стіною. Ймовірно, він у підземеллі на Панській горі. Чув, що таке було, що слугувало воно в маєтку за погріб, де зберігалися продукти і вина, а в роки війни і за бомбосховище. Чув, але не бачив. Казали, вхід завалило під час Другої світової, коли на пагорб упала бомба. Схоже, той, хто вкинув Левка сюди, не мав наміру конче поховати його. Радше хотів залякати. Бо ж нічого не забрав, мабуть, і не обшукував. Просто оглушив, затягнув до розваленого вибухом будинку і вкинув до підвалу. Певне, таким чином хотів показати, що Левка ніхто не чіпав, що він сам сюди спустився і чи то вдарився головою об кам'яний поміст, чи задихнувся димом. А може, все-таки сподівався на його смерть?

Вибрався на поверхню, підібрав в'єтнамки, що валялися неподалік, спустився з гірки і пішов через чорне згаріще. До ліщинового куща вогонь не добрався. З-під нього сторожко сяйнули два круглі очка щеврика. Зробила, отже, свій вибір мама-пташка — не покинула пташенят. Йому також доведеться вибирати: або злякатися, відступитися і здатися, або розпочати все заново, з нуля — пошук цегли, заготівлю дерева, будівельні роботи, вікна, двері... Якщо стане терпіння і сил. Якщо вдасться

знову знайти підтримку і гроші. І головне — якщо вдасться перемогти монстра, жорстокого і загребушого, цинічного і лукавого, який не мечем, зате хитрістю і вогнем завойовує собі нові й нові території. Хоча хтозна, чи не пускає він у хід і свої новітні мечі.

Ця місцина не завжди була безлюдною. Колись, років понад сто тому, коли місто мало повітовий статус і займало тільки невеличку частину теперішньої території, тут шумів правічний хвойний ліс, а посеред нього хлюпотіло озеро. Ліс аж п'янив сосновим ароматом, а озеро вабило чистою, як сльоза, водою. Десь тоді на залісненому піщаному пагорбі, над самісіньким блакитним оком плеса, з'явився маєток Генрика Відовського. За переказами, він був далеким нащадком, пагінцем однієї з генеалогічних гілок легендарної королеви Бони, яка прибула на ці землі ще на початку шістнадцятого століття і після одруження із польським королем Сигізмундом I Старим додала до титулів герцогині Міланської і принцеси Неаполітанської ще й польську корону.

Генрик начебто мав слабкі легені, тож його особистий ескулап і порадив йому оселитися у сосновому лісі. Біла вілла простояла на пагорбі до 1939 року. Після приходу радянської влади вона спорожніла. Зникли не лише господарі, які змушені були спішно емігрувати, а й усе, що наповнювало будинок: меблі, килими, картини, світильники, посуд, книжки... Кажуть, дещо з панських речей ще довгенько зберігалось у колишніх комсомольських активістів, заховане подалі від людських очей. Може, й тепер зберігається у їхніх нащадків, тим паче що нині вже й приховувати не треба.

Під час Другої світової війни у маєтку Відовських розмістили військовий шпиталь, куди звідусіль звозили поранених. Потім будинок віддали в розпорядження ліксанупру, перетворили на санаторій для дітей з проблемами

органів дихання, ще пізніше — на піонерський табір «Сонячний». Він працював лише влітку. За дев'ять місяців між табірними змінами неопалювана будівля покривалася зеленими візерунками цвілі, чорніла і тріскалася. В травні, перед поселенням дітей, її сьак-так білили, підфарбовували, а восени — знову те саме.

Тим часом по обидва боки старого маєтку відбувалися свої зміни: місто бурхливо урбанізувалося, розбудовувалося, забиало під нові квартали прилеглі поля, а приміське село, занесене до списку перспективних, збільшувалося і просувалося до міста. Вони наближалися одне до одного, стинаючи на своєму шляху лісові насадження. Відпочинкова зона занепала: біля облупленого будинку з мансардою залишилося десятків три старезних сосон, озеро обміліло, замулилось і перетворилося на калабаню, яку місцеві за звичкою називали озером.

Ще якийсь час маєток слугував за складське приміщення, навколо якого міцно укоренилося бур'янове царство, а в дев'яностих роках, коли колгосп ліквідували, став безхозним. Про колишню віллу, єдиний з кількох приміщень маєтку вцілілий будинок, нагадували тільки грубезні стіни з оголеною цеглою, напівкруглий фронтон, що завис у повітрі й нічого не увінчував, бо від даху і сліду не залишилось, та ще білі колони обабіч понівечених східців, а над ними — «погрижена» іржею металева арка з виляючим написом «Сонячний».

Цей напис, що залишився від колишнього літнього табору, повернув Левка до розмови з Марійкою. Вона розповідала про Славчика, про те, що «сонячних» (так називають дітей із синдромом Дауна) народжується все більше — тільки у їхньому місті їх уже близько двох сотень. Мабуть, прискорений розвиток земної цивілізації якось напряму пов'язаний з цією генетичною аномалією, над якою ламають голови і схищують списи науковці. За